

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΟΥΜΕΤΕΩΣΤΕΡΟΥ
ΜΕΤΕΩΣΤΕΡΗΣ ΑΝΚΛΟΝΤΗΣΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1952

Ε.Ε.Δ. ΠΡΕ. Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΟΙ ΤΡΑΓΩΔΙΕΣ ΤΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

Είναι πολλά τὰ προβλήματα πού ὀρθώνει στις πνευματικές μας συνήθειες καὶ στην εὐαισθησία μας ὁ δραματικός λόγος τοῦ Σικελιανού. Ἀλλά εἶναι μεγάλη καὶ ἡ προσφορά του στὸν ἐρευνητή, πού θέλει νὰ καθορίσει τὴν ἀφειρηρία μιᾶς ἀπὸ τις σημαντικότερες ἐκδηλώσεις τῆς κεντρικῆς αὐτῆς μορφῆς τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Ὅσοι ἀποροῦν πῶς τὸ ἀριστοκρατικό πνεῦμα τοῦ Σικελιανού, πῶς ὁ συχνά ἐξωκοινωνικός λυρισμός του πλησίασε τόσο πολὺ τῆ σύγχρονη κοινωνία κ' ἔγινε, ἔμμεσα ἔστω καὶ ἀόριστα, συμμετοχὴ σὲ ἀγῶνες ὄχι πιά μὲ τὴ Μοίρα, τὸν μεγάλο στόχο τοῦ ὑψηλοῦ τραγικοῦ λόγου, ἀλλά μὲ τοὺς νόμους πού χάλκεψε ὁ ἀνθρώπος, γιὰ νὰ τοὺς κάμει δεσμὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὅσοι δυσκολεύονται νὰ τὸν παρακολουθήσουν στὴ μαχητικὴ διάθεση πού κλείνουν οἱ τραγωδίες τους, πρέπει νὰ ἀναζητήσουν μερικὰ κείμενα πού ἐξηγοῦν τὴν προτίμησή του στὸ θεατρικὸ λόγο, τουλάχιστον τὰ τελευταῖα δέκα χρόνια τῆς ζωῆς του, μὰ καὶ εἰδοποιοῦν γιὰ τὴ μεταβολὴ πού εἶχε συντελεστεῖ μέσα του καὶ πού δὲν μπορούσε παρά νὰ γίνεῖ στίχος λυρικός ἢ δραματικός, ἔκκληση, καταγγελία ἢ ὑπόμνημα. Εὐτυχῶς, ἡ μεταβολὴ αὐτὴ βρῆκε τὸν Σικελιανὸ σὲ πλήρη ὀριμότητα. Κ' ἔγινε μόνον δραματικός λόγος.

Ἐγραφε, λοιπόν, ὁ Σικελιανὸς σ' ἓνα κείμενο* πού τὸ δημοσίευσε τις πρώτες ἡμέρες τοῦ 1943: «Βεβαιότατα, ὅλοι ὅσοι διακονοῦνε ὑπεύθυνα τὴν Ποίηση ζοῦνε σὲ μιὰ ἀκόμητη συμβίωση μὲ πλατύτερες μορφές ζωῆς καὶ σκέψης, μέσα στίς ὁποῖες ὀφείλουνε νὰ πραγματοποιοῦνε σύγχρονα καὶ τὸ ἔργο τους καὶ τὸν ἑαυτό τους. Ἀλλ' ἡ ἀναγωγή στὴν Τραγωδίαν ὡς στὴν ὑπέρτατη μορφή κοινωνικοπνευματικοῦ δημιουργικοῦ Ὀργίου, δὲν εἶναι δυνατὴ, ἂν ὁ ποιητὴς προκαταβολικὰ δὲν ἔχει πραγματοποιήσει γιὰ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό ὀλόκληρο τὸ διαλεκτικὸ του θάρρος μὲ τὴ ζωὴ καὶ δὲν κερδίζει ἔτσι ἀπὸ παντοῦ τὴν ἐνιαίαν πνευματικὴ διάστασιν μὲς στὴν ὁποία μπο-

ρεῖ νὰ πάρει, ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα, ἄρτια κι' ἄμεση τὴν ἐπαφή του μὲ τὸ «Μῦθος». Τὸ προκαταβολικὸ αὐτὸ αἴτημα εἶν' ἀσφαλῶς τὸ ἴδιο πού προτείνονταν στοὺς Μύστες στὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια, ὅταν τοὺς διδάσκανε πῶς εἶν' ἀδύνατο νὰ ἰδοῦν ἐξ «αὐτοψίας» τοὺς Δαίμονες καὶ τοὺς Θεοὺς κι οὔτε δικαιοῦνταν νὰ τὸ θέλουν, ἂν πρωτύτερα δὲν εἶχαν «τελεσθεῖ» ὡς «σῶμα», δηλαδή ὡς ἀκλόνητη πνευματικὴ σωματικότητα, ὡς ἄρτιο Ἦθος καὶ Ψυχὴ*, καὶ πού τὸ ἐκφράζανε σὲ κείνους μὲ τὰ ἴδια τοῦτα λόγια: «Οὐ χρὴ Σε κείνους βλέπειν πρὶν ἢ Σῶμα τελεσθῆς.» Ὀλότελα λοιπὸν παράδοξο, ἂν ἡ ἀρχαία Τραγωδία, ὡς ἡ ὑψίστη τῶν ἠρωϊκῶν κοινωνικοπνευματικῶν λειτουργιῶν, ἐπρωτοβγήκε ἀνοπλῆ ἀπ' τὸ στίβο ὅπου Μῦθος, Ποίηση καὶ Ἠρωϊσμός προετοιμάζανε προαιώνια τὴν ἀνώτατην ἐνσάρκωσή τους στὸν Αἰσχύλο, τὸν Μεμνημένο καὶ τὸν Ἡρώα, κορυφωμένους ἀπ' τὸν Ποιητὴ.»

Ἐχομε ἐδῶ μιὰ καθαρὴ ἐξομολόγηση, ἀλλὰ καὶ μιὰν ὑψηλὴ φιλοδοξία. Καὶ δὲ μᾶς μένει πιά καμιὰ ἀμφιβολία. Ὁ Σικελιανός, ὄχι τῶν περὶ πού χρονία ἔπειτ' ἀπὸ τὸν «Διθύραμβο τοῦ Ρόδου», τὴν πρώτη του τραγωδία, παρουσιάζει τὴ «Σίβυλλα», γιὰ νὰ περάσει πιά μὲ τὴ σειρά τῶν ἄλλων τραγωδιῶν του* στὴν «ὑπέρτατη μορφή κοινωνικοπνευματικοῦ δημιουργικοῦ Ὀργίου». Ὁ «Διθύραμβος τοῦ Ρόδου», ἢ «Σίβυλλα», «Ὁ Δαίδαλος στὴν Κρήτη», «Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη», «Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ», ὁ «Ἀσκληπιός».

Ἄς σταθοῦμε ὁμῶς κάπου γιὰ νὰ δοῦμε καλύτερα τὴ νέα αὐτὴ πορεία τοῦ Σικελιανού: Ἄς σταθοῦμε στὸ «Χριστὸ στὴ Ρώμη», πού δείχνει καθαρὰ αὐτὴ τὴν πορεία. Κι ἂς σκεφθοῦμε ὅτι εἶναι πολλοὶ οἱ δρόμοι πού ἀδηγοῦν στὴν καρδιά μιᾶς ἐποχῆς καὶ στὸ κέντρο τῶν ἀγωνιστικῶν παλμῶν τῆς, Ἄλλοι ἔρχονται ἀπὸ πολὺ κοντὰ, ἀπὸ χτεσινές ἀκόμα ἀγωνίες καὶ θυσίες, καὶ περνά-

* Ὡς πάμψυχοι καὶ ὀλόκληροί, ὅπως ἔλεγον τὰ ἴδια Ἐλευσίνια.

** Βλ. Θεοδ. Ξόδη «Οἱ τραγωδίες τοῦ Σικελιανού», «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση», τόμ. δ', τεύχ. 11, σελ. 427-434.

* «Στοχασμοὶ γύρω στὴν ἰδέαν τῆς ἀναγέννησης τῆς τραγωδίας», «Νέα Ἐστία», τόμος ΛΓ', σελ. 4.

νε μέσ' από γεγονότα που σωρεύονται τὸ ἕνα ἀπάνω στ' ἄλλο, ἄνισα, ἀνόμοια, κάποτε ἀντιμαχόμενα. Ἄλλοι ὁμως δρόμοι ξεκινάνε ἀπὸ πολὺ μακριὰ καὶ κουβαλάνε μαζί τους τοὺς θρήνους καὶ τὶς ἐλπίδες αἰώνων καὶ τοὺς ὑψώνουν σὲ πείρα ζωῆς, πὺ μπορεῖ νὰ γίνεῖ καὶ σύμβολο καὶ προφητικός λόγος καὶ καθοδηγητικὸ βέλος σὲ ὥρες ταραγμένες καὶ σὲ ψυχὲς κουρασμένες. Οἱ πρῶτοι εἶναι οἱ δρόμοι πὺ φέρνουν νωπὸ, ἀσχημάτιστο, ἀκατάσταλο χτὸ τὸ μῦθο μιᾶς ἐποχῆς, δηλαδὴ τῆ βαθεῖα καὶ καθολικῆ πίστη πὺ κυριαρχεῖ σὲ μιὰ κοινωνία ἢ σὲ μιὰν ὀλόκληρη ἐποχὴ καὶ τὴν βοηθεῖ ν' ἀνακαλύψει τὶς δυνάμεις της, νὰ τὶς οργανώσει καὶ νὰ τὶς μαστιγώσει ὅταν χρειαστεῖ ἡ μεγάλη ἐνταση καὶ ἡ πληθωρικὴ ἀπόδοση. Εἶναι ὁμως καὶ οἱ δρόμοι πὺ κομίζουν ἀπάνω σὲ ἀρχαῖες πλάκες χαραγμένο τὸ μεγάλο σύμβολο πὺ ξεπερνάει καὶ τοὺς παλμούς μιᾶς ἐποχῆς καὶ τὸν περιορισμένο ἢ τὸν πλατύτερο μῦθο της. Κι ἀπὸ τοὺς δρόμους αὐτοὺς, πὺ ὅσο φαίνονται γνῶριμοὶ ἄλλο τόσο δύσβατοι εἶναι, ἀπὸ τοὺς μεγάλους καὶ ἱστορικοὺς αὐτοὺς δρόμους, ἔρχεται ὁ «Χριστὸς στὴ Ρώμη».

Ἔχουν προηγηθεῖ στὴν ἴδια αὐτὴ πορεία ἡ «Σίβυλλα» καὶ ὁ «Δαίδαλος στὴν Κρήτη». Μὰ ὁ «Χριστὸς στὴ Ρώμη» παρουσιάζει καθαρότερα τὰ γνωρίσματα τοῦ λυρικοῦ θεάτρου, ὅπου ἀνήκει, καὶ κρατάει, κάτω ἀπὸ τοὺς ἀσυγκράτητους δραματισμούς καὶ τὴν ποιητικὴ μεγαλοστομία, σταθερότερα καὶ πιὸ αἰσθητὰ τὰ αἰτήματά του.

Ὁ ποιητὴς δίνει σ' ἕνα σύντομο πρόλογο καὶ τὴ «φυσικοπνευματικὴ καὶ ἱστορικὴ σκηνοθεσία» τοῦ ἔργου καὶ τὴ «σκηνογραφικὴ πλευρά» του. Τὸ τοποθετεῖ «σ' ἕνα πέτρινο μεγάλο ἀλώνι στὴ γωνιὰ ἐνὸς δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ προάστειου, ἀπ' ὅπου φαίνεται ἡ Ρωμαϊκὴ Πεδιάδα φορτωμένη στάχυα πὺ ἀπ' τὴ μεγάλη ζέστα γονατίσανε καὶ κρᾶζουνε γιὰ θερισμὸ» καὶ ἐξηγεῖ: «Ὁ Ἰησοῦς στὰ Ἱεροσόλυμα ἔχει κι' ὄλας σταυρωθεῖ. Ἐπειτα ἀπὸ τόσοι σταυρι-

κοὺς θανάτους ὁ δικὸς του ἀρχινᾷ νὰ γίνεταῖ ἕνα τεράστιο Σύμβολο, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ὀλοκληρῶνε μιὰ ἐνιαία Συνείδηση ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς, ἀνάμεσα πρὸ πάντων στοὺς Ἰουδαίους καὶ στοὺς Ἕλληνες, πὺ νὰὶ ἀκριβῶς οἱ ἐνταλμένοι ἀπὸ τὴν Ἱδιαν Ἱστορία γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση ἐτούτης τῆς Συνείδησης λαοί. Κι ὡστόσο μόνο αὐτὸ τὸ Σύμβολο μπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ, ἀ-

κόμα τότε, κάπως δρθιο τὸν κατακομματισμένον Ἄνθρωπο. Τὸ Σύμβολο τοῦ ἴδιου κάποτε ὀλόκληρου, ἀν καὶ τώρα ἀπίθανα ἐξουθενωμένου ἑαυτοῦ του, ὕψωμένου πάνω στὸ ἴδιο ὄργανο τοῦ μαρτυρίου του, ἴσαμε τὴν ὀπιστὴ τοῦ Πάθους καὶ τοῦ Πόνου Κορυφῆ, ὡς εἰκόνα Ἐσταυρωμένου Θεοῦ. Εἶναι ἡ ὥρα τοῦ μεγάλου παροξυσμοῦ τοῦ Νέρωνα πὺ κάνει τὴ Ρώμη πυροτέχνημα πελώριο καὶ μοναδικὸ στὴν ἱστορία τῶν αἰώνων, καὶ εἶναι ἀκόμα ἡ πρώτη ἐμφάνιση τοῦ Χριστοῦ με ζωηρὰ ἀγωνιστικὴ διάθεση ἀνάμεσα σὲ λαὸ ὀλόκληρο ἀπὸ πεινασμένους, ἀπὸ βασανισμένους, ἀπὸ θλιβεροὺς καὶ ἀπειλητικοὺς σκελετοὺς, πὺ μέσα στὶς φοβερὲς φλόγες τῆς Ρώμης βλέπουν τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τιμωροῦ. Ὁ διωγμὸς, με τὶς πρῶτες φλόγες, ἔχει ἀρχίσει, μὰ καὶ ἡ πίστη τῶν κυ-

νηγημένων μπροστὰ στὴ θαυμάσιή παρουσία τοῦ Ἰησοῦ—ὄλοι βλέπουν, ὄλοι ξεχωρίζουν ἀνάμεσα στὶς φλόγες τῆς Ρώμης Ἐκεῖνον, τὸ κεφάλι του, τὸ λαιμὸ του, τὸ στήθος «πὺ προβάλλει με χρυσεὴ ζώστρα ἀπ' τοὺς μαστοὺς ζωσμένο κόντου» καὶ τὰ «πόδια του σὲ χάλκωμα ἀναμένο»—ἡ πίστη ἔχει γιγαντέψει καὶ ἡ ἐξοδος τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴ σκηνὴ μοιάζει με θριαμβικὴ πορεία. Ὁ Ἰασαήλ, πρόσωπο τῆς τραγωδίας, με ἀνοιχτὸ ἀπάνω ἀπ' ὄλους τὸ Βιβλίον τῶν Προφητῶν, διαβάσει τὴν προφητεία τοῦ Ἠσαῖα πὺ λέει:

«Σάν ἔρτει ἡ ὥρα ν' ἀκουστοῦν οἱ προσευχές σου! Θέ νὰ ἔρτει ἡ λύτρωση κ' ἐγὼ θάμαι ὁ Σωτήρας τῶν δούλων λαῶν, θὰ σπάσω ἐγὼ τὶς ἀλυσίδες, καὶ στὰ σκοτάδια τους θὰ φέξω τὴν ἡμέρα...». Διαβάσει

Ὁ Ἄγγελος Σικελιανὸς
στὴν πλατεία Συντάγματος τῆς Ἀθήνας.

ὁ Ἰασαήλ καὶ συνεπαίρνει μὲ τὸ ρυθμὸ τῆς δυνατῆς φωνῆς του ὅλο τὸ λαό. Ὁ προφήτης μιλάει καθαρὰ, ὁ λόγος του πέφτει σὲ ὦρα δύσκολη καὶ ἱστορική, κι ὁ λαός, μὲ ἀνανεωμένους ἐλπίδες, φωνάζει: «Χριστὸς νικά!»

Ὁ ἀγωνιστῆς Χριστὸς νικά τὸν κόσμολ»

Μὲ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ πού φαίνονται ἀνόμοια μὰ δέονται ἀπὸ μιά βαθειὰ καὶ ἀκατάλυτη ρίζα — δυνατὸς ὁραματισμὸς ἀπάνω στὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου καὶ πόθος λυτρωμοῦ ἀπὸ κάθε ὑλικὴ πέδη — μὲ θερμὴ ἀναδρομὴ καὶ μὲ ἀγωνιστικὴ διάθεση πηγαίνει πολὺ κοντὰ στὸν ἀναγνώστη ἢ τῆς τραγωδίας αὐτῆ τοῦ Σικελιανοῦ καὶ τὸν καλεῖ νὰ ζήσει ἕνα μεγάλο μῦθο, τὴ θαυμαστά γόνιμη πίστη μιᾶς ἄλλης μακρινῆς ἐποχῆς, πού εἶναι καὶ μῦθος τῆς ἐποχῆς μας, καὶ νὰ ἀντλήσει ἀπ' αὐτὸν ὄση φλόγα καὶ ὄση καρ-

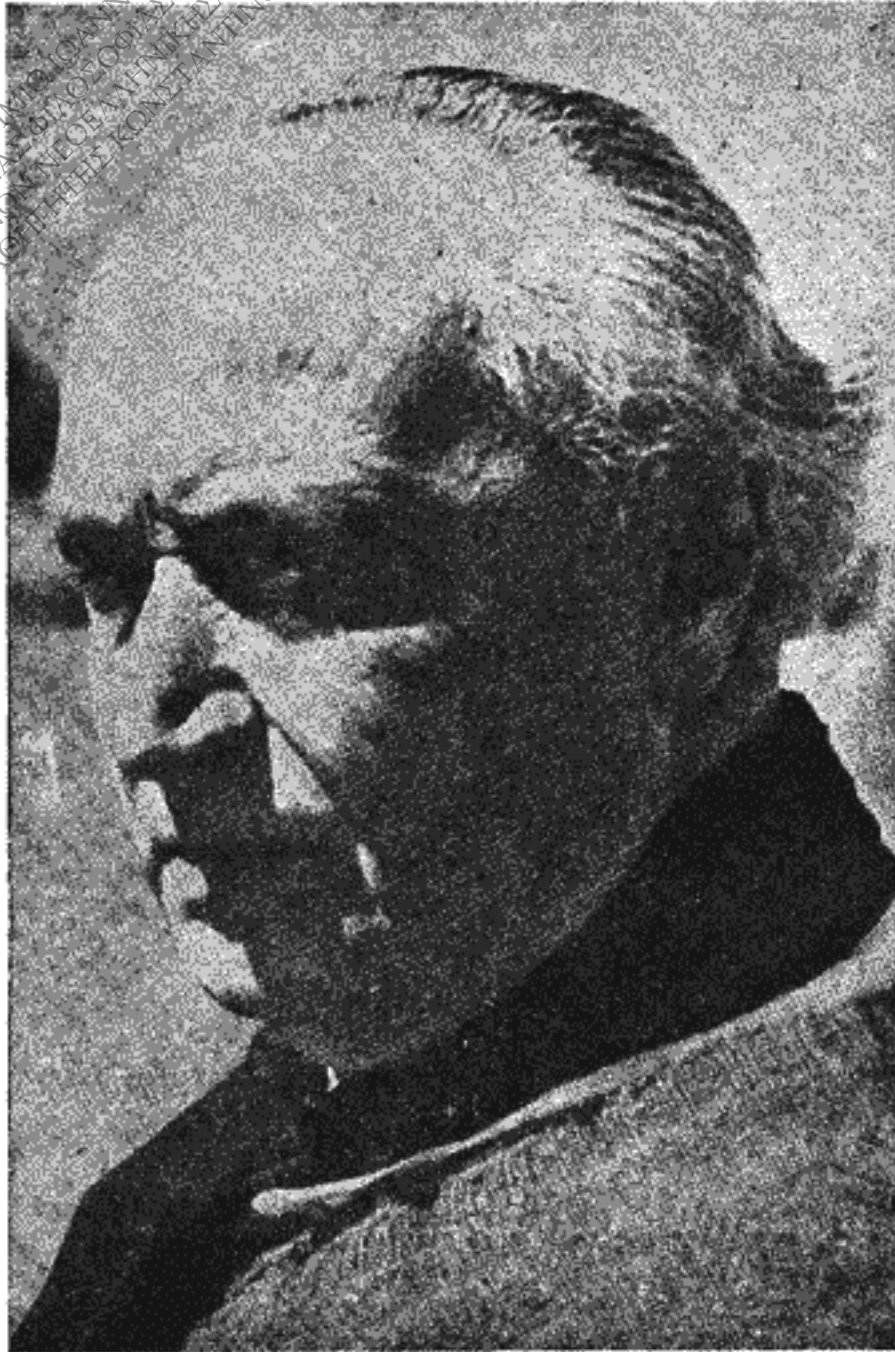
τερία μὴ μπορεῖ νὰ χωρέσει τὸ στέρνο του. Περισσότερο ὅμως ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ κι ἀπὸ ἄλλα ἴσως ἀκόμη πού μποροῦν νὰ σταθοῦν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῆς λογικῆς καὶ νὰ πείσουν ἢ ν' ἀφήσουν κάποιες ἀμφιβολίες ἀνάλογα μὲ τὸν κάθε ἰδεολογικὸ προσανατολισμό, κλείνει ὀλόκληρη τὴν ἰδιοσυγκρασία τοῦ Σικελιανοῦ καὶ ὑ-

ψώνεται σὲ προφητικὸς τόνους ὁ ποιητικὸς λόγος τῆς τραγωδίας ἀδιάσπαστος, ἀκμαῖος, ἀσυγκράτητος σὲ ἔξαρση καὶ μαζὶ ὑποταγμένος στοὺς νόμους ἑνὸς στίχου πού εὐφραίνει τὴν ἀκοή καὶ ἀφυπνίζει τὴ σκέψη.

Ὁ «Χριστὸς στὴ Ρώμη» παρουσιάζει καὶ τοῦτο τὸ ἀξιοσημεῖωτο, πού δὲν μπορεῖς παρὰ νὰ τὸ ἐκτιμήσεις περισσότερο ὅταν τὸν ἐξετάζεις ὄχι μόνον σὰν ἕνα συνθετικὸ ποίημα ἀλλὰ καὶ σὰν τραγωδία, σὰν θεατρικὸ ἔργο: Ἐνῶ ὀλόκληρος σχεδὸν στέκει σ' ἕναν προφητικὸ τόνο, ἔχει τὴ θερμοκρασία τῆς ἀνθρώπινης σάρκα. Ὁ προφήτης, ὁ ἀγωνιστής, ὁ ὀραματιστῆς ὑψώνουν τὸ λόγο ὡς ἐκεῖ πού θέλουν. Μὰ κι ὁ ποιητῆς κρατᾶει ὀλόκληρα καὶ ἀπαραβίαστα τὰ δικαιώματά του. Ὁ Πρόχορος, πρόσωπο τῆς τραγωδίας πού ἐκφρά-

ζει τὴν ἑλληνικὴ ἀντίληψη ζωῆς, μᾶς τὸ βεβαιώνει μὲ τοὺς ἀκόλουθους στίχους:

«Ναί, καὶ δὲν τὸν εἶδα (τὸν Χριστό), εἶν' ἢ ἀλήθεια, ὅπως ὁ Παῦλος, καὶ δὲν τὸν ἀκουσα καθὼς οἱ μαθητὲς του... Μὰ σὰν πουλὶ πού ξάφνου ὀρφάνεψε ἀπ' τὸ δέντρο σὲ κοιμητήρι κ' ἦταν κόλλυβα ἢ θροφή του, σιγά-σιγά τὸν ἐκατάλαβα, ὡς πού

Ὁ «Ἄγγελος» Σικελιανός στὰ 1947.

τώρα πιά τὸ ψωμί μὲς στὸ ψωμί μου δὲ ζητάω ἢ τὸ κρασί μὲς στὸ κρασί μου. Αὐτόν ζητάω. Τῆς πιὸ μεγάλης πιθυμίας γιὰ μὲ εἶν' ὁ ἀντρας... Τί εἶπε τὸ Ναι στοῦ ἀγροῦ τὰ κρίνα, κ' εἶπε ἀκόμα τὸ Ναι στὰ μάτια τῶν παιδιῶν ποὺ ἀντιφeyγάνε γλυκὰ τὴν ἄβυσσο κ' εἶπε τὸ Ναι στὴ Μέθη καὶ στὸ κρασί εἶπε τῶν κρασιῶν τὸ Ναι, στὸν πόνο...».

Παρουσιάζει ἀκόμα ὁ στίχος τοῦ «Χριστοῦ στὴ Ρώμη» προσπάθεια προσαρμογῆς στὶς ἀνάγκες τοῦ σκηνοῦ έργου: Εἶναι πιὸ εὐκόλος στὴν ἀπαγγελία ἀπὸ τὸ στίχο τῆς «Σίβυλλας» καὶ τοῦ «Δαίδαλου στὴν Κρήτη», πιὸ ἀπλὸς στὴ συγκρότησή του καὶ λιγότερο ἀπαιτητικὸς ἀπὸ τὸν ἠθοποιό, ποὺ θὰ τὸν πεῖ καὶ θὰ τὸν χρωματίσει, κί ἀπὸ τὸν ἀκροατὴ—ἀφήνω τὸν ἀναγνώστη— ποὺ μπορεῖ νὰ τὸν παρακολούθησει ἀνετα.

Καὶ ὅμως, ὁ «Χριστὸς στὴ Ρώμη» δὲν εἶναι θέατρο, δηλαδὴ δὲν ἔχει τὴ μορφή τῶν σημερινῶν θεατρικῶν ἔργων, καὶ καλεῖ τὸ θεατὴ ποὺ θέλει νὰ χαρεῖ τὸν ποιητικὸ καὶ προφητικὸ του λόγο, τὸν καλεῖ ν' ἀποβάλλει μερικὲς συνήθειες ποὺ ποτὲ δὲν τὸν βοήθησαν νὰ γίνῃ πνευματικὸς ἄνθρωπος.

Ἄλλὰ πῶς νὰ τὸ κατορθώσει; Πρὶν ἀπ'

τὸν ποιητὴ Σικελιανό, τραγούδησαν καὶ προετοίμασαν τὴν ἑλληνικὴ εὐαισθησία πέντε τουλάχιστον ἄλλοι ἀξιοὶ τεχνίτες τοῦ στίχου. Πρὶν ὅμως ἀπ' τὴ «Σίβυλλα» ἢ ἀπὸ τὸν «Δαίδαλο στὴν Κρήτη», ὑπάρχει τὸ ρεαλιστικὸ θέατρο, ἕνας κόσμος καὶ μιὰ τεχνικὴ, ποὺ ὄχι μόνον δὲν κάνουν καμιά προετοιμασία ἀλλὰ μάχονται τὸ ποιητικὸ θέατρο.

Πρέπει, ὥστόσο, νὰ μὴν ἀπομακρυνόμεστε ἀπὸ μερικοὺς νόμους, ποὺ κάνουν τὸ θέατρο εἶδος τέχνης χωριστό, αὐτόνομο, βαθύτερα κοινωνικὸ, ὅπως τὸ θέλησε ὁ ποιητὴς τοῦ «Δαίδαλου στὴν Κρήτη» καὶ τοῦ «Χριστοῦ στὴ Ρώμη», λαϊκὸ ὅπως θὰ λέγαμ' ἐμεῖς. Καὶ τοὺς νόμους αὐτοὺς τοὺς ἀγνόησε ὁ Σικελιανός, τοὺς ἀγνόησε σὲ ὄλες τίς τραγωδίες του εἴτε γιὰτὶ δὲν τοὺς ἤξαιρε, δὲν τοὺς ὑποπτεῦόταν κἀν, εἴτε γιὰτὶ δὲν τοὺς ἀνεχόταν, δὲν ἤθελε νὰ τοὺς σεβαστεῖ. Τὸ θέατρό του δὲν ἔχει δραματικὴ δράση, δὲν ἔχει οὔτε τὴν ἐσωτερικὴ κίνηση ποὺ κρατᾷ σὲ ἀγωνία τὸν πληροφορημένο θεατὴ. Εἶναι ποιητικὸς λόγος ποὺ δείχνει ὅλη του τὴν ὁμορφιά στὸ φῶς καὶ ὄλο του τὸν ὄγκο στὸ ὑπαιθρο. Κι ὅσοι ἀληθινὰ τὸν ἐκτιμοῦν, δὲν πρέπει νὰ σκέπτονται ὅτι μποροῦν νὰ τὸν κλείσουν στὴ φυλακὴ μιᾶς σύγχρονης σκηνῆς.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

